

Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs

ONDERZOEK ONGEBRUIKTE LEERMIDDELEN EN KOPPELVERKOOP

5-10-2022

Inleiding

JOBmbo maakt zich al sinds 2001 hard om schoolkosten kenbaar te maken onder politici, de MBO-Raad maar ook het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. We krijgen jaarlijks teveel klachten van studenten dat ze hoge bedragen moeten betalen voor leermiddelen, maar dat een groot deel hiervan ongebruikt blijft. In 2021 kwam er een evaluatie van het Servicedocument schoolkosten (Cuppen, Termorshuizen, e.a., 2021). De hoop was dat het probleem omtrent ongebruikte schoolboeken verminderd zou zijn. Helaas was dit niet het geval en bleek dat maar liefst 91% van de studenten wel eens last had van ongebruikte leermiddelen. Volgens de JOB Monitor (2022) heeft 41% van de studenten zelfs vaak of heel vaak last van ongebruikte leermiddelen. Er werd ook onderzocht wat het gemiddelde bedrag per student per jaar was dat werd uitgegeven aan ongebruikte leermiddelen, en dat bleek 273 euro.

Het gevolg was dat er een verplichte terugkoopregeling op elke school kwam. Hierdoor werd het voor studenten mogelijk om het geld voor hun ongebruikte leermiddelen terug te vragen bij de school. Helaas krijgt JOB nog te veel klachten binnen van studenten die aangeven dat hun school geen terugkoopregeling heeft, of dat de voorwaarden niet realistisch zijn (Klachtenrapportage, 2022). Een voorbeeld hiervan is dat boeken nog in folie moeten zitten om het geld terug te krijgen. Daarnaast worden ongebruikte leermiddelen afgewezen voor de terugkoopregeling, omdat er sprake is van 'koppelverkoop'. Dit houdt in dat er meerdere boeken of licenties samen gekocht moeten worden, terwijl je maar één onderdeel nodig hebt.

Vanwege de ernst van dit probleem heeft JOBmbo besloten om dit probleem verder te onderzoeken. We hebben aanvullend onderzoek gedaan naar de achtergrond van ongebruikte leermiddelen en koppelverkoop.

Daarentegen zijn er ook scholen die het al erg goed op orde hebben en waar andere scholen van kunnen leren. Een voorbeeld hiervan is het Grafisch Lyceum in Utrecht: deze school betaalt namelijk alle boeken voor de studenten! Een ander goed voorbeeld

Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs

is het Deltion College. Hier wordt direct een informatieflyer over de terugkoopregeling bij de boekenlijst gedaan. Daarnaast hebben het Alfa College en het Hoornbeeck College duidelijke informatie en richtlijnen over de terugkoopregeling op hun website staan en delen ze dit actief met studenten.

Onderzoeksopzet

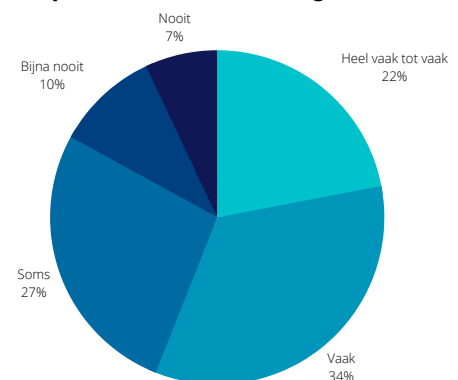
Sinds 2020 heeft JOBmbo beschikking over een panel. Dit komt voort uit de JOB-monitor van 2020. Hierin konden studenten aangeven dat zij vaker mee wilden werken aan onderzoeken van JOBmbo. Het panel is in 2022 weer aangevuld met nieuwe studenten die in de JOB-monitor van 2022 hebben aangegeven in het JOB-panel te willen. Ongeveer vier keer per jaar vragen wij deze studenten een korte vragenlijst in te vullen over een specifiek thema dat relevant is voor JOBmbo.

Dit keer stonden koppelverkoop en de terugkoopregeling centraal in het panelonderzoek. In totaal zijn er voor het panel-onderzoek 13.066 mailadressen geselecteerd. Zodra de vragenlijst geopend werd, zijn de panelleden gevraagd of zij nog mbo-student zijn. Wanneer een deelnemer aangaf geen mbo-student meer te zijn, werd de vragenlijst beëindigd. Uiteindelijk hebben 892 studenten één of meer inhoudelijke vragen beantwoord. De vragenlijst bestond uit 10 meerkeuzevragen.

Algemene resultaten

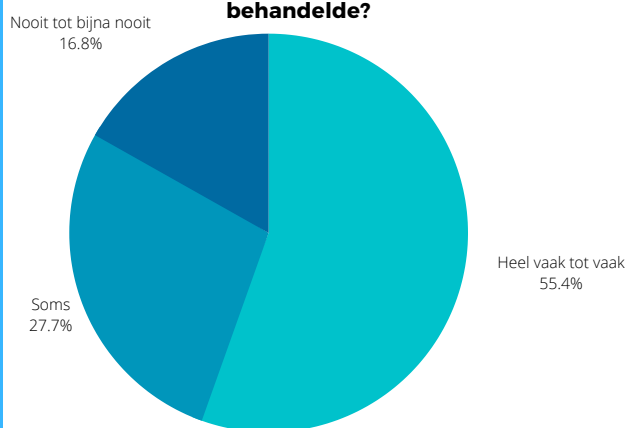
In totaal geeft 93% van de studenten aan dat ze wel eens te maken hebben met boeken of online licenties die ze moesten kopen, maar niet hoefden te gebruiken (grafiek 1). Dit is in lijn met de vorige onderzoeken die zijn gedaan rondom ongebruikte leermiddelen. Daarom hebben we de vervolgvraag gesteld of het boek ongebruikt was omdat de docent dit niet in de les behandelde, zie grafiek 2.

Grafiek 1. Hoe vaak heb je te maken met boeken of online licenties die je moest kopen, maar niet hoeft te gebruiken?

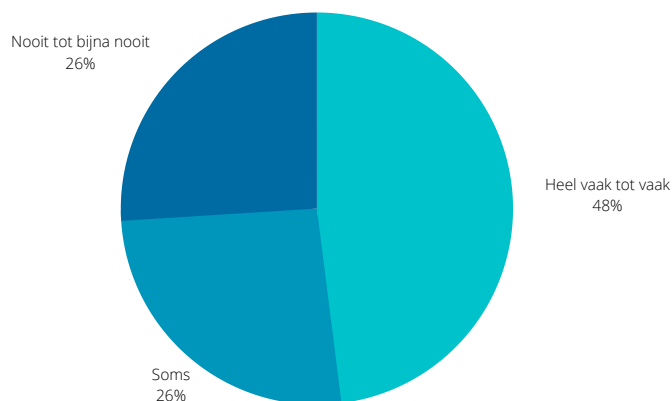

Hierin geeft 83% aan dat ze een ongebruikt leermiddel hebben, omdat de docent het boek in de les niet behandelde. Het zou kunnen dat dit boek wel nodig was als naslagwerk, maar dat dit niet door de docent in de les werd behandeld. Daarnaast hebben we ook gevraagd hoe vaak studenten meemaken dat boeken ongebruikt blijven doordat het niet nodig was om de toets te halen (grafiek 3). Een groep van 74% geeft hierin aan dat de leermiddelen niet nodig waren om een toets te halen.

Grafiek 2. Hoe vaak heb je een boek of licentie niet gebruikt, omdat de docent dit boek niet in de les behandelde?

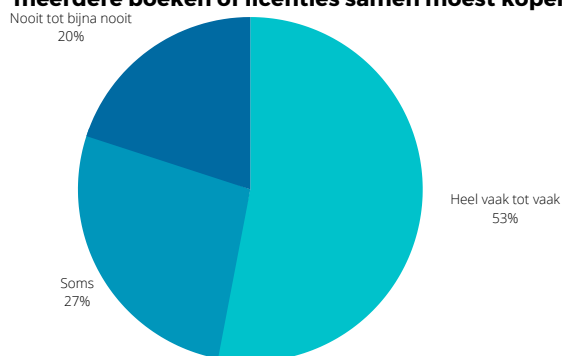

Grafiek 3. Hoe vaak heb je een boek of licentie niet gebruikt, omdat dit niet nodig was om de toets te halen?

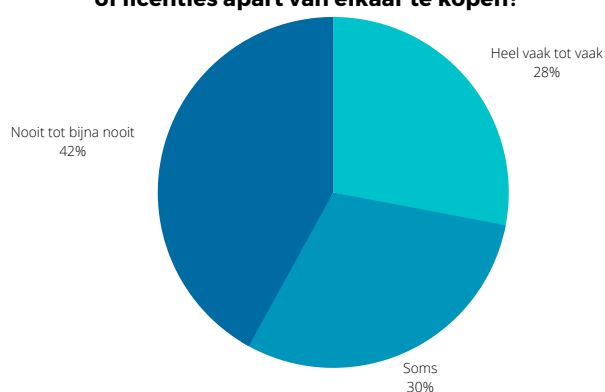

Van de ondervraagde studenten geeft 80% aan dat ze meerdere boeken of licenties samen hebben moeten kopen (koppelverkoop of een combi-product), (grafiek 4). Het kwam bij 42% van deze gevallen voor dat ze het nooit of bijna nooit apart van elkaar konden kopen (grafiek 5). Het lijkt aannemelijk dat leermiddelen ongebruikt blijven doordat onnodig koppelverkoop of combinatieproducten op een leermiddelenlijst staan.

Grafiek 4. Heb je wel eens meegemaakt dat je meerdere boeken of licenties samen moest kopen?

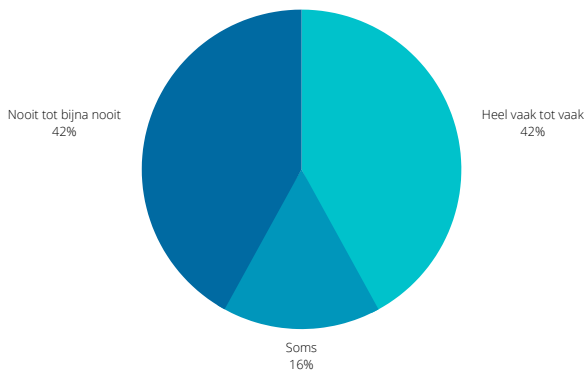

Grafiek 5. Was het in die gevallen mogelijk om de boeken of licenties apart van elkaar te kopen?

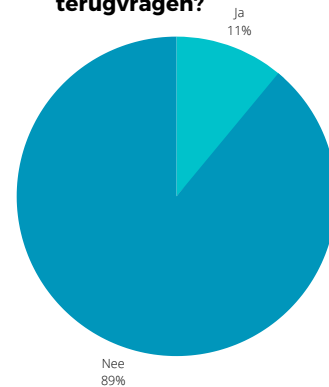

Vervolgens geeft 58% van de studenten aan dat ze wel eens meemaken dat ze licenties voor een korte periode nodig hadden, maar alleen voor een langere tijd konden kopen (grafiek 6). Dit betekent dat studenten voor een heel jaar een licentie moeten aanschaffen, terwijl deze licentie voor een lange tijd ongebruikt blijft.

Grafiek 6. Heb je weleens meegemaakt dat je een licentie voor een korte periode (bijvoorbeeld 1 maand) nodig had, maar alleen voor langere tijd (een jaar) kon kopen?

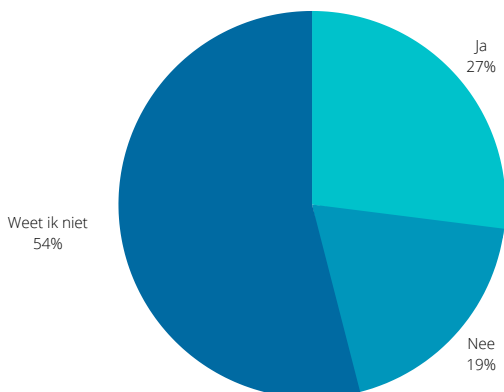

Grafiek 7. Ben jij ervan op de hoogte dat je het geld voor ongebruikte leermiddelen aan je school kunt terugvragen?

Sinds schooljaar 2021/2022 is de terugkoopregeling verplicht op iedere mbo-instelling. Helaas geeft maar liefst 89% van de respondenten aan dat ze niet op de hoogte zijn van een terugkoopregeling op de school (grafiek 7). Van de ondervraagden die last hebben van ongebruikte leermiddelen en die op de hoogte is van een terugkoopregeling, geeft 19% aan dat de school hier geen regeling voor heeft. 54% geeft aan dat ze dit niet weten (grafiek 8).

Grafiek 8. [indien op de hoogte] Heeft jouw school hier een regeling voor?

Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs

Conclusie

We blijven constateren dat er een groot probleem is omtrent ongebruikte leermiddelen en koppelverkoop in het mbo. In het verleden is er vaak gezegd dat boeken ongebruikt bleven omdat studenten ze niet gebruikten terwijl dit wel nodig was. Dit onderzoek toont echter aan dat een groot deel ongebruikt blijft omdat:

1. de docent het boek niet behandelt in de les;
2. het boek niet nodig is om een toets te behalen;
3. docenten zetten meerdere boeken en licenties gezamenlijk op een boekenlijst, terwijl er maar een klein gedeelte gebruikt wordt.

Wij willen niet langer dat het probleem van ongebruikte leermiddelen bij de student wordt gelegd. Scholen zijn verantwoordelijk voor de boekenlijsten, hierdoor hebben zij een verantwoordelijkheid om de prijzen van de boekenlijsten laag te houden en combinatieproducten tegen te gaan. Het is dus erg belangrijk voor docenten om zéér kritisch te zijn op de leermiddelenlijsten en geen combinatieproducten op de lijst te zetten. Hiermee wordt voorkomen dat studenten twee producten ontvangen, waarvan ze er maar één nodig hebben. Helaas geven docenten die de boekenlijsten samen stellen op dit moment geen grote prioriteit om deze kosten laag te houden. In het samenstellen van een boekenlijst worden de kosten te weinig meegenomen in de afweging. Studenten beschikken niet over een onderhandelingspositie over de boekenlijsten, terwijl studenten wel voor alle kosten opdraaien.

Er is al een verplichte terugkoopregeling, maar als 89% van de studenten hier niet van op de hoogte is, heeft dit geen enkele zin. Daarnaast krijgt JOBmbo nog te veel klachten van studenten dat scholen heel makkelijk onder de terugkoopregeling uit kunnen komen, door aan te geven dat een boek nog volledig in folie moet zijn of door de regeling onvindbaar te maken. Voor JOBmbo is de terugkoopregeling dus onvoldoende als het gaat om ongebruikte leermiddelen terugdringen. Daarom pleit JOBmbo voor de volgende maatregelen:

Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs

- Breng het leensysteem van leermiddelen van het VO ook in het MBO. Hiermee worden gelijke kansen vergroot, omdat de extra kosten bij verschillende opleidingen gelijk worden. Daarnaast krijgen scholen een intrinsieke motivatie om boekenlijsten goedkoop te houden.
- Daarnaast wil JOBmbo dat docenten nóg kritischer zijn op de boekenlijsten. Wanneer je dit als instelling goed op orde hebt, voorkom je dat studenten onnodig boeken moeten kopen die ze later niet nodig hebben.
- Het moet voor docenten makkelijker zijn om zelf lesstof te maken die beter aansluit op het examen. Hiermee zorg je ervoor dat docenten fijner hun vak kunnen uitoefenen en studenten het nodige leren.
- Instanties zoals het ministerie, scholen, de MBO-Raad en JOBmbo moeten lijnrecht tegenover de uitgevers staan als het gaat om koppelverkoop. Er worden simpelweg geen boeken meer op de boekenlijst gezet van uitgevers die meedoen aan koppelverkoop.
- De totale kosten van boekenlijsten moeten omlaag. De boekenlijsten van sommige opleidingen lopen op tot 1300 euro per jaar (exclusief collegegeld)! We zullen nog beter moeten onderhandelen over de prijzen.
- Leermiddelen moeten modulair worden. Net zoals bij een Netflix account zou het mogelijk moeten zijn om per maand een klein bedrag te betalen i.p.v. een heel jaar. Het is ontzettend zonde dat studenten voor een heel jaar een licentie moeten kopen als ze bijvoorbeeld maar een maand de licentie nodig hebben.
- De terugkoopregeling moet bekender worden. Aan het begin van het jaar moet de student op de boekenlijst kunnen zien dat er een terugkoopregeling is én aan het einde van het jaar moeten studenten hier weer aan herinnerd worden. We begrijpen dat de instellingen hier niet om staan te springen, maar als een instelling de bovengenoemde punten op orde heeft dan zullen er ook een stuk minder aanvragen komen omtrent de terugkoopregeling.

Geschreven door Rose van der Laan en Milan Safy.

Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs

Bronnenlijst

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/08/evaluatie-servicedocument-schoolkosten-mbo>

<https://www.jobmbo.nl/klachtenrapportage-dit-waren-de-klachten-in-de-eerste-helft-van-2022/>

JOB Monitor (2022)

Bijlage Resultaten

Hoe vaak heb je te maken met boeken of online licenties die je moest kopen, maar niet hoeft te gebruiken?

Nooit	7%
Bijna nooit	10%
Soms	27%
Vaak	34%
Heel vaak	22%
Respons totaal	825

Hoe vaak heb je een boek of licentie niet gebruikt, omdat de docent dit boek niet in de les behandelde?

Nooit	6%
Bijna nooit	11%
Soms	28%
Vaak	35%
Heel vaak	21%
Respons totaal	764

Hoe vaak heb je een boek of licentie niet gebruikt, omdat dit niet nodig was om de toets te halen?

Nooit	13%
Bijna nooit	13%
Soms	26%
Vaak	29%
Heel vaak	19%
Respons totaal	764

Wat is het gemiddelde bedrag dat je per jaar besteed aan boeken en licenties die je niet hoeft te gebruiken?

Niets	3%
10-100 euro	48%
100-500 euro	46%
500-1.000 euro	3%
> 1.000 euro	0%
Respons totaal	717

Bijlage Resultaten

Heb je wel eens meegemaakt dat je meerdere boeken of licenties samen moest kopen?	
Nooit	13%
Bijna nooit	7%
Soms	27%
Vaak	32%
Heel vaak	21%
Respons totaal	799
Was het in die gevallen mogelijk om de boeken of licenties apart van elkaar te kopen?	
Nooit	20%
Bijna nooit	22%
Soms	31%
Vaak	18%
Heel vaak	10%
Respons totaal	697
Heb je weleens meegemaakt dat je een licentie voor een korte periode (bijvoorbeeld 1 maand) nodig had, maar alleen voor langere tijd (een jaar) kon kopen?	
Nooit	33%
Bijna nooit	9%
Soms	16%
Vaak	23%
Heel vaak	19%
Respons totaal	773
Ben jij ervan op de hoogte dat je het geld voor ongebruikte leermiddelen aan je school kunt terugvragen?	
Ja	11%
Nee	89%
Respons totaal	770
[indien op de hoogte] Heeft jouw school hier een regeling voor?	
Ja	27%
Nee	19%
Weet ik niet	54%
Respons totaal	84